

6384 SAYILI AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE YAPILMIŞ BAZI BAŞVURULARIN TAZMİNAT ÖDENMEK SURETİYLE ÇÖZÜMÜNE DAİR KANUN: İNSAN HAKLARI İHLALLERİNİN ÇÖZÜMÜNE DAİR FARKLI BİR YAKLAŞIM

**The LAW (Law No: 6384) on SETTLEMENT OF SOME APPLICATIONS FILED BEFORE THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS VIA PAYMENT OF COMPENSATION:
A DIFFERENT APPROACH FOR SETTLEMENT OF HUMAN RIGHTS VIOLATIONS**

Dr. Zeki YILDIRIM
Kanunlar Genel Müdürlüğü
Genel Müdür Yardımcısı

Özet:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) Türkiye aleyhine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle (AİHS) güvence altına alınan hakların ihlal edildiği iddiasıyla her yıl, binlerce başvuru yapılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul eden bir ülke olan Türkiye’de bu sorunun çözümü için, AİHM’ye yapılmış başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla, 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun TBMM’de kabul edilmiş ve 19/1/2013 tarih ve 28533 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu makalede Türk hukuk sistemine getirilen bu yeni düzenlemeyle kurulan müessesenin esas ve usulleri incelenmektedir.

Abstract:

Hundreds of thousands applications are filed against Turkey ever year before the European Court of Human Rights (ECtHR) for the alleged violation of the rights safeguarded under the European Convention on Human Rights (ECTHR).

Turkey, as a country which recognized the jurisdiction of the ECtHR, adopted the “Law (Law No: 6384) Settlement of Some Applications Filed before the ECHR via Payment of Compensation” in order to resolve the human rights – related problems

within the domestic law by paying compensation for the applications made before the ECHR. This law was made public in the Official Gazette Dated 19 January 2013 and Numbered 28533.

This article examines the working principles and procedures of the institution set up by this new law introduced into the Turkish legal order.

Anahtar kelimeler:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Makul sürede yargılanma hakkı, Ümmühan Kaplan/Türkiye Kararı, Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümü, Tazminat Komisyonu, Komisyonun çalışma esas ve usulleri, Tazminatın ödenmesi.

Keywords:

European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, the right to be tried within a reasonable time, Ummuhan Kaplan v. Turkey, Settlement of Applications via Payment of Compensation, Compensation Commission, the working principles and procedures of the Commission, Payment of compensation.

I-GİRİŞ

Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması sorunu, Anayasanın 141. maddesinde düzenlenen “davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevi” olduğunun vurgulanmasına rağmen ülkemizin yargısal alandaki en önemli sorunlarından biri olmaya halen devam etmektedir. Son yıllarda bu sorunun ve yargı alanındaki diğer önemli sorunların çözümüne yönelik 2009 yılında Adalet Bakanlığının hazırlamış olduğu ve Bakanlar Kurulunda görüşülen, 2012 yılında ise günün şartları ve ihtiyaçlarına göre güncellenen Yargı Reformu Strateji Belgesi benimsenerek uygulamaya konulmuştur.¹ Bu belgenin amaçlarından birisi de yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmasıdır. Bu sorun ve yargının diğer alanlarındaki önemli sorunların çözümüne yönelik yargının hızlandırılması, etkinlik ve verimliliğinin artırılması amacıyla kamuoyunda yargı

¹ Avrupa Birliği müzakereleri sürecinde 13 Ekim 2006 tarihinde sonuçlanan 23. Fasıl karşılıklı mevzuat tarama toplantıları neticesinde, Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye’de bir yargı reformu stratejisi ihtiyacı ve önerisi neticesinde yargıyla ilgili tüm aktörlerin katılımıyla Adalet Bakanlığı tarafından 2009 yılında hazırlanmış ve Bakanlar Kuruluna ve Avrupa Komisyonuna sunulmuştur. [http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs/Yargı Reformu Stratejisi.pdf](http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs/Yargı%20Reformu%20Stratejisi.pdf), Erişim Tarihi;20/01/2013.

paketleri olarak bilinen 3 adet paketle çeşitli kanunlarda değişiklik öngören bir kısım düzenlemeler TBMM'de kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.²

Yargı sistemimize ilişkin bu önemli sorun nedeniyle mağdur olan, başka bir deyişle tarafı oldukları davaların yargılamaları makul sürede sonuçlandırılmayan kişiler, mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) adil yargılanmaya ilişkin 6. maddesinin birinci fıkrasında güvence altına alınan "makul sürede yargılanma hakkı"nın ihlal edildiği iddiasıyla başvurumaktadırlar. Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmamasına ilişkin AİHM'ye yapılan başvuruların sayısının 2012'nin sonu itibarıyla 3500'ü aştığını görmekteyiz. Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması nedeniyle AİHM'de 1959-2010 yılları arasında 440 adet dava ülkemiz aleyhine sonuçlanmıştır.³

AİHM, 16/7/2009 tarihinde verdiği "Daneshpayeh/Türkiye" kararında⁴, başvuruya konu davanın makul sürede sonuçlandırılmadığını belirttiikten sonra, ülkemizde uzun yargılama iddiaları konusunda başvurulabilecek etkin bir iç hukuk yolu bulunmadığını vurgulamış ve böyle bir iç hukuk yolunun kurulmasını önermiştir. Daha sonra AİHM, uzun yargılama iddiasıyla yapılan "Kaplan/Türkiye"⁵ başvurusunu pilot dava⁶ seçerek, 20/3/2012 tarihinde karara bağlamıştır. Bu kararda AİHM, AİHS'nin adil yargılanma hakkına ilişkin 6. maddesi kapsamında, Türkiye'de yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığını başka bir ifadeyle uzun yargılamaya ilişkin ihlallerin yıllardır devam ettiğini, bu nedenle konunun iç hukukta yapısal ve sistematik bir problem oluşturduğunu, konuya ilişkin önünde bulunan çok sayıda davanın askıda olduğunu, bu sebeple pilot karar prosedürünü uygulayacağını belirtmiştir. Kararda ayrıca, "Daneshpayeh/Türkiye" kararına da atıf yapan AİHM, kararda tespit edilen yapısal sorunların çözümü için oluşturulacak iç hukuk yoluyla ilgili ilkeleri de belirlemiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul eden bir ülke olan Türkiye, insan haklarına saygının gereği, insan hakları konusunda ortaya çıkan aksaklıkların kendi iç hukukumuzda

2 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s. 2.

3 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2010.html>. Erişim Tarihi; 15/01/2013.

4 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/daneshpayeh.pdf>. Erişim Tarihi; 15/01/2013.

5 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/ummuhan.pdf>. Erişim Tarihi. 15/01/2013.

6 AİHM, kendisine yapılan başvurulardaki benzer nitelikteki çok sayıdaki davada, aleyhine başvuru yapılan devlette insan hakları ihlaline yol açan sistematik ve yapısal bir sorunun varlığını tespit ettiğinde, pilot karar uygulanmaktadır. Pilot karara konu yapısal sorunu çözmek için ilgili devlete belli bir süre veren AİHM, bu süre zarfında beklemeye aldığı başvuruları incelemekte ve ilgili devletten konuyu iç hukukunda çözüme kavuşturacak bir düzenleme yapmasını beklemektedir.

özölmesi ve Mahkemenin “Ümmühan Kaplan/Türkiye” kararının gereğinin yerine getirilebilmesi ve AİHM'ye yapılmış başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla⁷ Tasarı hazırlanmıştır. Tasarı 9/1/2013 tarihinde TBMM'de kabul edilerek, 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun olarak, 19/1/2013 tarih ve 28533 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Çalışmamızda, Türk hukuk sistemine getirilen bu yeni düzenlemeyle kurulan müessesenin esas ve usulleri incelenerek açıklanacaktır.

II-AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE TÜRKİYE

Avrupa Konseyi 1949 yılında 10 Avrupa Devleti tarafından kurulmuştur.⁸ Türkiye kurucu üye olarak aynı yıl bu statüye taraf olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından ilk olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiş ve etkin bir denetim mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın ilk yargıçlarını seçerek çalışmaya başlamıştır. Türkiye Sözleşmenin yazım aşamasında yer alan 10 kurucu devletten biri olarak 1954 yılında Sözleşmeyi onaylayarak taraf olmuştur.⁹

Sözleşme ilk haliyle kalmamış, sürekli yenilenmiş ve geliştirilmiştir. Sözleşme'ye 1998 yılında eklenen 11 numaralı Ek Protokol ile yapılan temel değişiklik sonucu denetim sistemi baştan aşağı değiştirilmiş ve Komisyon ve Mahkeme ayrımı kaldırılarak, daimi çalışan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Yine 11 numaralı Ek Protokolle seçimlik olan bireysel başvuru hakkı, zorunlu hale getirilmiştir. Bu değişiklik ile birlikte AİHM'ye yapılan başvurularda çok büyük artışlar olmuş ve mahkemenin iş yükü kısa bir sürede büyük oranda artmıştır. Türkiye Mahkemeye bireysel başvuru hakkını 1987 yılında kabul etmiş ve 1990 yılında da o tarihte seçimlik olan Divan'ın zorunlu yargı yetkisini tanımıştır.

Türkiye, AİHM'ye bireysel başvuru hakkını kabul ettiği 1987'den ve özellikle 1998'de 11 Nolu Ek Protokolün getirdiği değişiklikten itibaren aleyhine en fazla sayıda başvuru yapılan ülkeler arasında Rusya'dan sonra ikinci ülke durumundadır. Ayrıca, 47 Avrupa Konseyi ülkesi arasında hakkında en çok ihlal kararı verilen ülke de Türkiye'dir.

7 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s. 8. Kanun, vatandaşlarımızın Strasbourg'da hak arama zahmetine girmemeleri ve aynı zamanda Ankara'da onlarla barışmanın bir yolu olması amacını taşıdığı ifade edilmiştir. Bkz. Taraf Gazetesi, Vatan Gazetesi, Birgün Gazetesi 11/01/2013.

8 Konseye şu anda 47 devlet üyedir. <http://www.coe.int/aboutCoe/index>. Erişim Tarihi;17/01/2013.

9 Türkiye Sözleşmeyi, 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile onaylamıştır.

Ülkemizin AİHM karşısındaki mevcut durumunu daha iyi anlamak için istatistiklere göz atmakta yarar vardır. 30 Eylül 2012 itibarıyla ülkemize karşı yapılan ve AİHM önünde derdest bulunan başvuru sayısı 16.850 olup, bu sayı AİHM'ye toplam yapılan başvuru sayısının yaklaşık % 12,1'ini oluşturmaktadır. Aynı tarih itibarıyla birinci sırada yer alan Rusya'ya karşı yapılan ve derdest olan başvuru sayısı ise 30.950 olup, toplam başvuru sayısı içindeki oranı % 22,2'dir. İtalya bu sıralamada 14.550 başvuru sayısı ve % 10,4'lük oranla üçüncü sırada yer almaktadır. Yine 1959-2011 yılları arasında Türkiye aleyhine verilen ihlal kararı sayısı 2404 olup, ülkemizi 1651 ihlal kararı ile İtalya ve 1140 ihlal kararı ile Rusya takip etmektedir.¹⁰

AİHM kararları Sözleşmenin 46. maddesi uyarınca bağlayıcı olup, bu kararların icra edilip edilmediği Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince denetlenmektedir. 2011 yılı sonu itibarıyla icra edilmeyi bekleyen 1780 karar ile Türkiye, hakkında icra edilmeyi bekleyen 2522 karar ile İtalya'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Rusya bu sıralamada 1087 karar ile üçüncü sıradadır.¹¹ Ödenen toplam tazminat miktarı bakımından ise ülkemiz sadece 2011 yılında 30.887.568 Avro ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sıradaki Rusya'nın ödediği 2011 yılı toplam tazminat miktarı ise 8.727.199 Avro'dur. Üçüncü sıradaki İtalya'nın ödediği toplam tazminat miktarı ise 8.414.745 Avro'dur.¹²

Yukarıda istatistik verileriyle ortaya konan bu tablonun oluşumunda makul süreyi aşan yargılamalardan kaynaklı başvurular sonucunda verilen ihlal kararlarının önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, 1959-2011 yılları arasında ülkemiz aleyhine bu sebeple verilen ihlal kararı sayısı 493, yargı kararlarının hiç ya da süresinde icra edilmemesine ilişkin ihlal kararı sayısı ise 37'dir.¹³

31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla, Türkiye aleyhine yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasına ilişkin 2500'den fazla başvuru Daire gündemine kaydedilmiş, bunlardan 330'u belirtilen tarih itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti Devletine tebliğ edilmiştir. Kararların hiç icra edilmemesi ya da geç veya kısmen icra edilmesi konularında yapılan yaklaşık 500 adet başvuru AİHM önünde halen derdest bulunmaktadır.¹⁴

10 Adalet Bakanı Sn. Sadullah ERGİN'in TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda 2013 yılı Bütçe Sunuş Konuşması, s.50. <http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013YiliButceSunusKonusmasi.pdf>. Erişim Tarihi;20/01/2013.

11 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.2.

12 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011.html>. Erişim Tarihi;15/01/2013.

13 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011.html>. Erişim Tarihi;15/01/2013.

14Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.3.

Ülkemiz hakkındaki olumsuz bu tablonun değiştirilmesi amacıyla son zamanlarda Adalet Bakanlığı konuyu sistematik olarak ele alan kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda öncelikle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki savunmaların ve kararların icrası sürecinin tek elden yürütülmesi amacıyla, 2011 yılının Haziran ayında Adalet Bakanlığı Uluslararası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde müstakil bir İnsan Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur. 26 Ağustos 2011 tarihli ve 650 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile de bu Başkanlık yasal statüye kavuşturulmuştur.¹⁵

Söz konusu KHK ile Türkiye'de ilk kez, bu zamana kadar Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülen artık Adalet Bakanlığı tarafından yürütülecek olan, ülkemizin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde yapılacak savunmaların hazırlanmasından ve bu Mahkeme tarafından verilen kararların icra sürecinin takibinden yasal olarak sorumlu bir birim kurulmuştur.

III- AİHS, AİHM ve ÜLKEMİZDE YARGILAMALARIN MAKUL SÜREDE SONUÇLANDIRILAMADIĞI SORUNU

A- AİHS ve Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde, içeriği itibariyle kapsamlı ve geniş bir alanı ilgilendiren “Adil yargılanma hakkı” düzenlenmiştir. 6. maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesinde ise adil yargılanma hakkı kapsamında kalan “makul sürede yargılanma hakkı” düzenlenmiş; bu hak Sözleşme ile güvence altına alınmıştır. Mahkemeye bu güne kadar yapılan başvuru sayısının yoğunluğu dikkate alındığında bu hakkın önemi ve bu konudaki sorun bir ölçüde anlaşılabilir.¹⁶ Sözleşme ile güvence altına alınan “makul sürede yargılanma hakkı” ve bu hakkın ihlalden bahsedebilmek için öncelikle yargılama süreleri ve bu sürenin makul olup olmadığının AİHM içtihatları ile belirlenen kriterler çerçevesinde ortaya konması, konunun ülkemiz uygulamaları ve bu kriterlere uygunluk bakımından daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi bakımından yararlı olacaktır.

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2011.html>. Erişim Tarihi;15/01/2013.

¹⁵ Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 26/8/2011 tarih ve 28037 sayılı RG.

¹⁶ CASTEROT- AMBROISE Coralie; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004. s.321 ÜNAL Şeref; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, TBMM Basımevi 2001-ANKARA, s.180. CENGİZ Serkan, DEMİRAĞ Fahrettin, ERGÜL Teoman, McBRIDGE Jeremy, TEZCAN Durmuş; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramlar, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Kasım 2008, Ankara, s.250 vd. BAKIRCI Hasan; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Üye Devletlerin Sözleşmeden Kaynaklanan Pozitif Yükümlülükleri, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Uluslararası Sempozyum, 4 Aralık 2009 Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları No: 7, 2. baskı, s.35.

Mahkemeye göre yargılamalardaki sürenin başlangıcı, ceza davalarında, hukuk ve idari yargı davalarında farklılık arz etmektedir. Ceza davalarında süre kişiye suç isnadı ile başlamaktadır. Başka bir ifadeyle ceza hukuku bakımından kişi hakkındaki suçlama ve içeriğinin suçlanan kişiye resmen bildirildiği tarihte başlar. Ceza davalarında bu süre, temyiz incelemesi dâhil olmak üzere yargılamanın tamamlanması ile sona erer. Hukuk ve idari yargı davalarında bu sürenin başlangıcı, kural olarak davanın mahkeme önüne getirildiği tarih, bitimi ise en üst mahkemenin nihai karar tarihidir.¹⁷

AİHM, yargılama süresinin makul olup olmadığı konusunu değerlendirirken bazı kriterleri esas almaktadır. Mahkeme, geliştirdiği dört ölçüte göre sürenin makul olup olmadığını değerlendirmektedir. “Davada ortaya çıkan maddi ve hukuki olayların karmaşıklığı” ölçütü diyebileceğimiz birinci ölçüte göre, dava konusu olay, delillerin durumu, sanık sayısı, birden çok davanın birleştirilmesi değerlendirilmektedir. İkinci kriter “başvurucuların tutumları”dır. Başvurucuların tutumları makul sürenin belirlenmesi bakımından tek başına belirleyici değildir. Ancak objektif bir veri olması, nedeniyle yargılama süresinin belirlenmesi bakımından değerlendirmede dikkate alınmaktadır. Makul süre tespitinde üçüncü kriter ise “yetkili makamların tutumu”dur. Yetkili makamların tutumundan amaç, adli veya idari makamların veya tüm devlet kurumlarının gecikmeye neden olan tüm davranışlarının değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır. Dördüncü değerlendirme ölçütü ise “başvurucu bakımından dava konusunun önemi”dir. Örneğin yargılanan kişi eğer tutuklu ise yargılama süresinin uzunluğu başvuru bakımından önem arz edecektir.¹⁸

B- AİHM ve Başvurulara İlişkin Yargılama Sürelerinin Kısaltılması

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kabul edildiği 1950 yılından bu yana pek çok değişikliğe uğramıştır. Bu konudaki en önemli değişikliklerden birisi 1994 yılında imzaya açılan ve 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 No’lu Protokoldür. 11

17 DOĞRU Osman, NALBANT Atilla; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar, 1.Cilt, T.C Yargıtay Başkanlığı, 2012, 1.Baskı, s.634. TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oğuz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 2004, s.199-200. ÜNAL Şeref; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, s.180. BATUM Süheyl/YENİSEY Feridun/ERKUT Celal/İNCEOĞLU Sibel; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, TÜSİAD, Aralık 2003. s.124 vd.

18 DOĞRU Osman, NALBANT Atilla; s.635. TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oğuz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, s.199. DOĞRU Osman; Anayasa İle Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İç Tüzüğü, On iki Levha Yayıncılık, 1.Baskı İstanbul 2010, s.31. TÜRMEZ Rıza; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004, s.43. BATUM Süheyl/YENİSEY Feridun/ERKUT Celal/İNCEOĞLU Sibel; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu s.126 vd. ÇELİK Adem; Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s.112 vd. ÖZBEY Özcan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2005. s.257 vd. DİNÇ Güney; Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği, Birinci Baskı, Mayıs 2006, s.233 vd. bkz. AKILLIOĞLU Tekin; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü Başvuru Bilgileri, İmaj Yayınevi, Ankara 2002, s.26.

No'lu Protokol ile, tam zamanlı faaliyet gösteren tek bir Mahkeme oluşturularak Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun kaldırılması, bireysel başvuru yolunun basitleştirilmesi ve başvurulara ilişkin yargılama sürelerinin kısaltılması amaçlanmıştır. Ancak, 11 No'lu Ek protokol ile bireysel başvuru yolunun kolaylaştırılmasıyla Mahkemenin iş yükü ciddi oranda artmış ve buna bağlı olarak yargılama sürelerinin kısaltılması amacına ulaşamamıştır.

İş yükü artışının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin faaliyetleri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin kaldırılması amacıyla, Kasım 2000 tarihinde Roma'da yapılan Avrupa Bakanları İnsan Hakları Konferansında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine "mevcut durum ışığında etkin çözümlerin oluşturulması amacıyla kapsamlı bir çalışma" başlatması çağrısı yapılmıştır. Bu çağrı sonrasında yapılan çalışmalar, 3 konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar; dayanaktan yoksun başvurular açısından Mahkemenin filtre kapasitesinin geliştirilmesi, başvuruların kolaylıkla reddedilmesini öngören yeni bir kabul edilebilirlik kriteri oluşturulması ve Mahkemeye yapılmış önceki başvuruların tekrarı mahiyetindeki başvurulara ilişkin önlemler alınmasıdır. Anılan hususlarda belirlenen bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için 14 No'lu Protokol hazırlanmış ve Sözleşme'de bu yönde gerekli değişiklikler yapılarak 14.5.2004 tarihinde Ek Protokol kabul edilmiştir.¹⁹

C- Ülkemiz Hakkındaki Başvurular ve AİHM'nin Konuya Yaklaşımı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne ülkemiz hakkında yapılan başvurular arasında yargılamaların uzun sürdüğüne ilişkin şikâyetler önemli bir yer tutmaktadır. Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması sebebiyle AİHM'ye Türkiye aleyhine her yıl yaklaşık 1000 civarında başvuru yapılmaktadır.²⁰

Öte yandan 1959-2011 yılları arasında ülkemiz aleyhine uzun yargılama sürelerine ve yargı kararlarının hiç icra edilmemesine ya da geç veya kısmen icrasına ilişkin verilen ihlal kararı sayısı 530 olup, bu sayı toplam 2404 olan ihlal sayısı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.²¹

Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığına ilişkin Türkiye aleyhinde yapılan başvurulardaki yoğunluk, AİHM'nin iş yükünü de önemli ölçüde artırmaktadır. Bu sebeple, ülkemiz gibi, AİHM'nin de bir süredir konuyu çözüme kavuşturma

19 <http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/ek14.pdf>. Erişim Tarihi 20/2/213.
20 Adalet Komisyonu 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.5.
21 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.4.

yönündeki çalışmaları devam etmektedir. AİHM'nin konuya ilişkin yaklaşımı, Sözleşmenin temel prensibi olan “ikincillik ilkesi” gereğince, iç hukukta uygun ve etkin mekanizmalar oluşturularak insan hakları ihlallerinin kendi önüne gelmeksizin öncelikle milli makamlar tarafından çözüme kavuşturulmasıdır.²²

AİHM ağır iş yükünün azaltılması için bir takım tedbirler almaktadır. Bu kapsamda, 14 No'lu Ek Protokol ile getirilen düzenleme gereğince AİHM, uzun yargılama iddiaları ile yapılan başvurularda, yerleşik içtihat²³ konusunu teşkil ettiğinden hükümetlerin görüşüne başvurmaksızın kararlar vermeye başlamıştır.

AİHM, kendisine yapılan benzer nitelikteki çok sayıda davada, aleyhine başvuru yapılan Devlette insan hakları ihlaline yol açan sistematik ve yapısal bir sorunun varlığını tespit ettiğinde, pilot karar uygulamasına gidebilmektedir. Bu yöntemde AİHM bir başvuruyu pilot dava olarak seçmekte, bu başvuru çerçevesinde ilgili ülkedeki yapısal ve sistematik sorunu tespit ettikten sonra, kendisine yapılmış olan benzer nitelikteki diğer başvuruları beklemeye almaktadır. Pilot karara konu yapısal sorunu çözmek için ilgili Devlete belli bir süre veren AİHM, bu süre zarfında beklemeye aldığı başvuruları incelememekte ve ilgili Devletin konuyu iç hukukunda çözüme kavuşturacak bir düzenleme yapmasını beklemektedir.²⁴ İlgili Devlet tarafından gerekli düzenleme yapıldıktan sonra, iç hukukta ihdas edilen çözüm yolunun etkin bir yol olup olmadığını inceleyen AİHM, yeni oluşturulan yolun etkin olduğuna karar verirse, daha önce beklemeye aldığı başvuruları söz konusu iç hukuk yoluna müracaat etmeleri için kabul edilmezlik kararıyla reddetmektedir.²⁵ Dolayısıyla, pilot karar, benzer nitelikteki başvurulara yol açan ve kararda altı çizilen sistematik veya yapısal sorunun ortadan kaldırılması konusunda ulusal makamlara yardım etmeyi amaçlamaktadır.

D- Ülkemizde Yargılamaların Makul Sürede Sonuçlandırılmadığı Sorunu ve Çözüm Arayışları

22 AİHM Kulda/Polonya davasında aldığı karar ile devletlerden yargılama süresinin uzunluğu şikayetini ileri sürebileceği ulusal yargı mercii kurmalarını istemiştir. TÜRMEEN Rıza; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004, s.43 CENGİZ Serkan, DEMİRAĞ Fahrettin, ERGÜL Teoman, McBRIDGE Jeremy, TEZCAN Durmuş; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramlar, s.254 vd.

23 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bakımından “yerleşik içtihat”; AİHM'nin üç kişilik komitesi tarafından tutarlı bir şekilde daha az önemli olan ve tekrarlayan alanlarda vermiş olduğu kararlarla izlenen uygulamaları olarak tanımlanabilir.

24 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: 50 Soruda AİHM s.11. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/A6FDF170-5DA0-4F25-8017-8D49A83681F0/0/50Questions_TUR.pdf. Erişim Tarihi 20/1/2013.

25 NALBANT Atilla; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, AİHM ve Türkiye II, Uluslararası Sempozyum, 10 Aralık 2010, Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Yayın No:8, s.224.

Makul süreyi aşan yargılama sorunu, ülkemiz bakımından yıllardır çok önemli bir sorun olmasına rağmen özellikle son yıllarda üzerinde çokça tartışılan güncel bir sorun haline almıştır.²⁶ Bu sorunun çözümü için ise son yıllarda yargı alanında çok önemli reformlar yapılmıştır. Bu bağlamda son iki yıl içinde çıkarılan üç adet “Yargı Paketi” ile yargının iş yükünün azaltılarak adalet hizmetlerinin hızlandırılması ve etkinliğinin artırılması yönünde önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Bilindiği üzere, ülkemizdeki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmamasının temel nedenlerinden birisi temyiz aşamasında harcanan sürelerdir. Bu sebeple Yüksek Yargıdaki iş yükünün azaltılması ve sürecin hızlandırılması öncelik kazanmaktadır. Yargı hizmetlerinde etkinlik ve verimliliğin sağlanabilmesi bakımından, 6110 sayılı Kanunla,²⁷ Yargıtay ve Danıştay’ın üye ve daire sayısı ile tetkik hâkimi kapasitesi artırılmış, böylece yüksek mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve yargılama süresinin kısaltılmasını sağlayacak önemli değişiklikler hayata geçirilmiştir.

Son dört yılda Yargıtay’a yıllık ortalama 650.000 dosya gelmiş, bunlardan her yıl 550.000 adedi incelenerek karara bağlanmış, her yıl 100.000 dosya arşivde bekleyen dosyalara eklenmeye devam etmiştir. 2007 yılı başında arşivde bekleyen dosya sayısı 650.000 iken bu sayı 2011 yılı sonunda 1.150.000’e ulaşmıştır. Ancak, yüksek yargının kurumsal kapasitesinin artırılmasının sonucu olarak, incelenmeyi bekleyen dosya sayısı 1.150.000’den 880.000’in altına inerek 2011 yılı rakamlarına göre iş yükü üçte bir oranında azaltılmıştır.²⁸

IV- “ÜMMÜHAN KAPLAN/TÜRKİYE” KARARI, KANUNUN HAZIRLANMA SÜRECİ VE AMACI

AİHM “Daneshpayeh/Türkiye” kararında, yargılamanın makul sürede yapılmadığını ve bu konuda iç hukukta başvurulabilecek etkin bir yol bulunmadığını belirttikten sonra, ülkemize, uzun yargılama iddiaları konusunda başvurulabilecek etkin bir iç hukuk yolu kurulmasını önermiştir.

²⁶ ÜNAL Şeref; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, s.183. KARTAL Bilal; Türkiye’de Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004. s.348 vd.

²⁷ Yargının hızlandırılması verimlilik ve etkinliğini artırılması amacıyla çıkarılan ve kamuoyunda 1. Yargı Paketi olarak bilinen 6110 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²⁸ Adalet Bakanının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda 2013 yılı Bütçe Sunuş Konuşması, s.18. [http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013YiliButce Sunus Konusmasi.pdf](http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013YiliButce%20Sunus%20Konusmasi.pdf). Erişim Tarihi; 20/1/2013.

AİHM önünde bekleyen dava yükünü hafifletmek amacıyla Interlaken ve İzmir Deklarasyonlarında²⁹ yapılan çağrılar da göz önünde bulundurularak, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben 14 Kasım 2011 tarihli mektup ile AİHM önündeki derdest uzun yargılama başvurularına yönelik bir iç hukuk yolu mekanizması kurulması ülkemiz tarafından taahhüt edilmiştir.³⁰

20 Mart 2012 tarihli “Ümmühan Kaplan/Türkiye” pilot kararında AİHM; yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması biçimindeki ihlallerin Türkiye’de uzun yıllardır devam ettiğini ve konunun iç hukuk düzeninde yapısal ve sistematik bir problem oluşturduğunu belirtmiş, 23 Eylül 2012 tarihinden evvel işleme konacak olan tüm başvuruların incelenmesinin bir yıl süreyle ertelenmesine karar vermiştir. 20 Haziran 2012 tarihinde kesinleşen bu karardan itibaren ülkemizin 1 yıl içinde söz konusu iç hukuk yolunu oluşturması gerektiği anlaşılmaktadır.³¹

“Ümmühan Kaplan/Türkiye” kararında AİHM; ülkemizdeki insan hakları alanındaki olumlu değişiklikler ile yargının yükünün hafifletilmesi ve yargı hizmetlerinin hızlandırılması ve etkinleştirilmesi sürecindeki olumlu gelişmelere dikkat çekmiş ve yargılama süresinin uzunluğundan kaynaklı tazminat taleplerini incelemesi için kurulacak yolun etkinliğine ilişkin gerekli kriterleri belirtmiştir. AİHM’ye göre bu kriterler; tazminat talebinin makul sürede neticelendirilmesi, tazminat bedelinin en geç 6 ay gibi kısa bir sürede ödenmesi, tazminat talebinin incelenme mekanizmasının Sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen adil yargılanma ilkesinin asgari standartlarını taşıması ve bu inceleme sürecindeki yargılama giderlerinin başvurucular üzerinde

29 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kabul edilen sistemde insan haklarının esas olarak taraf ülke adalet sistemlerince korunması, AİHM korumasının ise ikincil olması ve Mahkemenin esas olarak bir içtihat mahkemesi olması kabul edilmiştir. Bununla birlikte özellikle son 20 yılda AİHM’ye doğrudan ve ikincil olarak gelen dosya sayısında çok ciddi bir artış olmuş ve Mahkeme artan iş yükü ile basa çıkamaz hale gelmiş ve bu iş yükünü idare edebilmek amacıyla yeni çalışma yöntemleri arama arayışına girmiştir. İsviçre’nin Interlaken kasabasında 18-19 Şubat 2010 tarihlerinde yapılan Konferansta AİHM’nin geleceği tartışılmıştır. Konferans sonrası kabul edilen Deklarasyon’da AİHM’nin kaygı veren iş yükünün azaltılması ve AİHM’yi etkili kılabilmek amacıyla acil olarak yapılması gerekenler karar altına alınmıştır. Deklarasyonda özellikle; AİHM’ye gelen dosya sayısının azaltılması için iç hukuklarda insan hakları koruma sisteminin güçlendirilmesi, bu amaçla yeni yöntemler belirlenmesi, AİHM ile üye ülkeler arasında sorumluluğun dağılımının yapılması, Mahkemenin, sadece önemli insan hakları ihlallerini içeren davalara bakmasının ve karar kalitesinin korunmasının sağlanması, bu amaçla AİHM içinde de bir filtraj sistemi kurulması, üye ülkelerden secondee hâkim ve hukukçuların AİHM registry sinde çalışmak üzere görevlendirilmesinin istenilmesi hususları dile getirilerek benimsenmiştir. 26-27 Nisan 2011 tarihlerinde Interlaken Konferansı’nın devamı niteliğinde İzmir’de bir Konferans düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi Dışişleri Bakanları ve AİHM Başkanı Jean Paul Costa’nın katıldığı Konferans sonrasında Interlaken’de alınan kararlar gözden geçirilmiş ve küçük değişikliklerle İzmir Deklarasyonu olarak karara bağlanılmıştır. Ülkemiz bu güne kadar Interlaken ve İzmir Deklarasyonu’nda kabul edilen hemen hemen bütün hususları yerine getirmiştir: Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu kabul edilerek Kanun çıkarılmış ve 23 Eylül 2013 tarihinden itibaren bireysel başvurular başlamıştır. AİHM de ülkemiz tarafından talep edilen sayıda secondee hakim görevlendirilmiş, yargının hızlandırılması için Yargıtay ve Danıştay’da yeni daireler kurulmuş, yargının iş yükünün azaltılması, etkinlik ve verimliliğinin sağlanması amacıyla üç adet Yargı Paketinin yasalaşması sağlanmış son olarak bu amaçla 9/1/2013 tarih inde TBMM’de kabul edilen 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun 19/1/2013 tarih ve 28533 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

30 Adalet Bakanının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda 2013 yılı Bütçe Sunuş Konuşması, s.51. http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013Yili_Butce_Sunus_Konusmasi.pdf. Erişim Tarihi; 20/1/2013. Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanaklar. s.5.

31 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.6.

ağır yük teşkil edecek derecede olmaması olarak özetlenebilir. 6384 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelerle belirtilen bu kriterler sağlandığı takdirde, AİHM'nin kurulan iç hukuk yolunun etkin olduğunu kabul etmesi beklenmektedir.

AİHM tarafından önerilen bu metot ülkemiz tarafından daha önce, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddî zarara uğrayan kişilerin AİHM'ye başvuruların önlenmesi için çıkarılan 5233 sayılı Kanun vasıtasıyla da uygulanmıştır.³² 5233 sayılı Kanun ile oluşturulan iç hukuk yolu sayesinde, pek çok başvuru AİHM'ye hiç gitmemiş yada yapılan başvuruların Mahkeme gündeminden düşürülmesi sağlanmıştır.³³ Bu yöntem daha önce aynen Kıbrıs Rum Kesimi vatandaşlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan gayrimenkullerle ilgili mülkiyet haklarının ihlal edildiği iddialarıyla AİHM'ye başvurmaları üzerine iç hukuk yolu oluşturularak bu başvuruların tasfiyesi sürecinde de başarıyla uygulanmıştır. Kanun ile, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun ile getirilen iç hukuk yoluna paralel bir çözüm öngörüldüğü, esasen bu sistemle, dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon yönteminde olduğu gibi başvuruların sistematik biçimde sonuçlandırılması amacına yönelik bir düzenleme olduğu, farklı bir usul getirilmediği söylenebilir.³⁴

Bilindiği gibi, 12 Eylül 2010 tarihinde referanduma sunularak kabul edilen 5982 sayılı Anayasa değişikliklerini içeren Kanunla bireysel başvuru Anayasal bir hak olarak kabul edilmiştir. Artık kişiler, Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden AİHS kapsamındaki birinin ihlal edilmesi durumunda³⁵ 23 Eylül 2012 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilecektir.³⁶ Ancak,

32 5233 sayılı Kanunun Genel Gereğesinde; Terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler çerçevesinde zarar gören kişilerin zararlarının, yargı yoluna gitmelerine gerek olmadan en kısa süre içerisinde ve idare tarafından sulh yoluyla karşılanması, bu şekilde tatmin olmayanların AİHM'ye başvurabilmelerinin amaçlandığı belirtilmiştir. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0793.pdf>. Erişim Tarihi; 20/01/2013.

33 NALBANT Atilla; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, s.224.

34 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, sayfa 6. Adalet Bakanının TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda 2013 yılı Bütçe Sunuş Konuşması, s.52. [http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013Yili Butce Sunus Konusmasi.pdf](http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013Yili%20Butce%20Sunus%20Konusmasi.pdf). Erişim Tarihi; 20/01/2013.

35 EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa; 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi 2012.

36 12 Eylül 2010 tarihinde referanduma sunularak kabul edilen 5982 sayılı Anayasa değişikliklerini içeren Kanunla; Herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği belirtilerek bireysel başvuru hakkı Anayasamıza ilk defa girmiştir. 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 45. maddesinde; Herkesin Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği belirtilmiş ve devamı maddelerinde bireysel başvuru hakkının esas ve usulleri düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile aynı zamanda AİHM önündeki davaların azalması ve AİHM'nin görev alanına giren konular hakkında Yargıtay ve Danıştay kararlarının da denetime tabi tutulacağı etkin bir iç hukuk yolu oluşturulması amaçlanmıştır.

bu tarihten önce gerçekleşen bu tür hak ihlalleri için bireysel başvuru yolundan yararlanmak mümkün değildir.

AİHM'nin pilot kararı sonrasında taahhüt edilen iç hukuk yolunun süratle kurulabilmesi amacıyla, Adalet Bakanlığı tarafından mevzuat çalışması başlatılmış; yapılan çalışmalarda, daha önce benzer iç hukuk yöntemini kuran ülkelerin başta İtalya, Almanya, Polonya ve Moldova olmak üzere mevzuat ve uygulamaları da incelenmiştir. Bu süreçte Bakanlık, AİHM Sekreteryası ve Avrupa Konseyi AİHM Kararlarının İcrası Direktörlüğü ile çeşitli görüşmeler yapmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul eden bir ülke olarak, insan hakları konusunda ortaya çıkan aksaklıkların kendi iç hukukumuzda çözülmesi ve Mahkemenin "Ümmühan Kaplan/Türkiye" kararının gereğinin yerine getirilebilmesi ve AİHM'ye yapılmış başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözüme kavuşturulabilmesi için Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü ve Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığında görev yapan konunun uzmanı Hakimlerden oluşturulan bir Komisyon tarafından "Yargılama Sürelerinin Uzunluğu ile Mahkeme Kararlarının Geç veya Kısmen İcra Edilmesi yada İcra Edilmemesi Nedeniyle Tazminat Ödenmesine Dair Kanun Tasarısı" Taslağı³⁷ hazırlanmış ve 4/5/2012 tarihinde Başbakanlığa sevk edilmiştir. Başbakanlık tarafından 17/5/2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan Tasarı, 31/10/2012 tarihinde Adalet Komisyonunda, bütçe görüşmeleri nedeniyle görüşülmesine ara verilen Kanunun, 9/1/2013 TBMM Genel Kurulunda tamamı üzerindeki görüşmeler tamamlanarak kabul edilmiştir.

Kanun, esasen ülkemizde 23 Eylül 2012 tarihinden önce yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla AİHM'ye başvuran vatandaşlarımızın AİHM'nin kararını beklemeden varsa mağduriyetlerinin tazminat ödenmek suretiyle giderilmesine yönelik etkin bir sistem getirilmesi ve getirilen bu sistemin iyi işlemesi sonucunda, AİHM'ye bu konuda yapılan başvurulara bağlı olarak ülkemiz hakkında

37 Hükümet Tasarısında Kanunun ismi Yargılama Sürelerinin Uzunluğu ile Mahkeme Kararlarının Geç veya Kısmen İcra Edilmesi yada İcra Edilmemesi Nedeniyle Tazminat Ödenmesine Dair Kanun Tasarısı olarak düzenlenmiş iken Kanunun amacı dikkate alınarak ileride Kanunun kapsamının Bakanlar Kurulu kararıyla genişletilmesi gündeme gelebilme ihtimali dikkate alınarak Adalet Komisyonunda Kanunun ismi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun Tasarısı olarak değiştirilerek kabul edilmiştir.

ortaya çıkması muhtemel ihlal sayısının da azaltılması amacıyla³⁸ hazırlanmış ve yasalaşması sağlanmıştır.³⁹

V- KANUNUN KAPSAMI

A-Konu Bakımından Kapsamı

1-Yargılamaların Makul Sürede Sonuçlandırılmadığına İlişkin Başvurular

Kanunun 2. maddesinde kapsam belirlenmiştir. Kanunun kapsamına öncelikle, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiaları bakımından; adli yargı alanına giren ceza hukuku kapsamındaki Cumhuriyet savcılarını tarafından yürütölmekte olan suç soruşturmaları ile ilk derece mahkemeleri ve Yargıtay'da görölmekte olan hem ceza hem de özel hukuk alanına giren hukuk davaları girmektedir. Bu kapsama ayrıca idari yargı alanında idare hukuku kapsamındaki ilk derece, bölge idare ve Danıştay'da görölmekte olan iptal ve tam yargı davaları girmektedir.

2-Mahkeme Kararlarının İcrasına İlişkin Başvurular

Kanunun kapsamına, ilk derece veya yüksek mahkemeler tarafından verilmiş ve kesinleşmiş olan mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiğı ya da hiç icra edilmediğı iddiasıyla yapılmış başvurular da girmektedir.

3-Bakanlar Kurulu tarafından Belirlenecek Diğer İhlal Alanları

Kanunun kapsamının belirlenmesi bakımından getirilen diğer önemli düzenleme ise, Kanunla kurulan Komisyonun Bakanlar Kurulu kararı ile yetkilendirmesi halinde, ilerleyen yıllarda AİHM'nin yerleşik içtihadına konu yapısal ve sistematik sorunlara dayalı başka konularda yapılan başvuruları da inceleyebilecek olmasıdır.

Bakanlar Kuruluna Kanunda verilen ve kapsamı açıkça belirlenmeyen bu yetkinin "yasama yetkisinin devredilmezliğı" ilkesiyle çelişip çelişmediğı hususu önemli bir tartışma alanı oluşturacaktır. Tasarının bu hükmü, Anayasanın 7. maddesindeki "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez." hükmüne aykırı olduğı iddiasıyla eleştirilmekte ise de; "yasama yetkisinin devredilmezliğı" ilkesinden ne anlaşılması gerektiğı Anayasa

38 NALBANT Atilla; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, s.240.

39Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.9.

Mahkemesinin pek çok kararında açıklanmıştır. Mahkemenin 2/6/2009 tarih ve 2009/69 sayılı kararında da ifade edildiği üzere, yasayla düzenleme ilkesi, düzenlenen konudan yalnız kavram, ad ve kurum olarak söz edilmesi değil, bunların yasa metninde kurallaştırılmasıdır. Kurallaştırma ise, düzenlenen alanda temel ilkelerin konulmasını ve çerçevenin çizilmiş olmasını ifade etmektedir.⁴⁰

Yine aynı kararında Mahkeme; Anayasada yasayla düzenlemesi öngörülen konularda, yürütme organına genel ve sınırları belirsiz bir düzenleme yetkisinin verilmesinin olanaklı olmadığını, yürütme organına düzenleme yetkisi veren bir yasanın Anayasanın 7. maddesine uygun olabilmesi için temel ilkeleri koyması, çerçeveyi çizmesi, sınırsız, belirsiz, geniş bir alanı yürütmenin düzenlemesine bırakmaması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹

Kanunun 2. maddesinin ikinci fıkrasında da yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda düzenleme öngörülmüş ve belirli kıstaslar getirilerek Bakanlar Kuruluna verilen yetkinin sınırları belirlenmiştir. Buna göre Kanunun kapsamının Bakanlar Kurulu kararıyla genişletilebilmesi için; teklif edilen ihlal alanının AİHM'nin yerleşik içtihatlarına konu olması ve bu alanda AİHM'nin verdiği ihlal kararlarının yoğun olması hususlarının birlikte bulunması gerekmektedir.

Bakanlar Kuruluna verilen bu yetkinin sınırlarından biri olan AİHM de "yerleşik içtihat"ın ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. AİHM literatüründeki yerleşik içtihat kavramı iç hukuktaki yerleşik içtihat kavramından farklı anlama gelmektedir.

2010 yılında yürürlüğe giren 14 no'lu protokol ile AİHM'de üç hâkimden oluşan komitelere yargılama yapma yetkisi verilmiştir. AİHM'nin komitelerin yetkilerini düzenleyen 28. maddesine göre, yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar

40 "14.7.2004 tarih ve 5220 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun birinci maddesi ile 7.5.1987 tarihli ve 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanununa eklenen Ek Madde 2'nin birinci fıkrasındaki "ve 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanununun 24 üncü maddesine bağlı olmaksızın satmaya" ibaresine madde metninde yer verilmesinin Anayasa'nın 11. ve 35 inci maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve yürürlüğün durdurulması için açılan davada Anayasa Mahkemesi; "Anayasa'nın 7 nci maddesinde "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olduğunu, bu yetkinin devredilemeyeceğini, yasayla düzenleme ilkesinin düzenlenen konudan yalnız kavram, ad ve kurum olarak söz edilmesi değil, bunların yasa metninde kurallaştırılması olduğunu, kurallaştırmanın ise, düzenlenen alanda temel ilkelerin konulmasını ve çerçevenin çizilmiş olmasını ifade ettiğini, ancak bu koşulla uzmanlık ve teknik konulara ilişkin ayrıntıların belirlenmesi yürütme organının takdirine bırakılabileceğini, Anayasa'da yasayla düzenlenmesi öngörülen konularda, yürütme organına genel ve sınırları belirsiz bir düzenleme yetkisinin verilmesinin olanaklı olmadığını, yürütmenin düzenleme yetkisinin, sınırlı, tamamlayıcı ve bağımlı bir yetki olduğunu, bu nedenle Anayasa'da öngörülen ayrık durumlar dışında, yasalarla düzenlenmemiş bir alanda, yasayla yürütmeye genel nitelikte kural koyma yetkisi verilemeyeceğini, yürütme organına düzenleme yetkisi veren bir yasa kuralının Anayasa'nın 7 nci maddesine uygun olabilmesi için temel ilkeleri koyması, çerçeveyi çizmesi, sınırsız, belirsiz, geniş bir alanı yürütmenin düzenlemesine bırakmaması gerektiğini, davaya konu Kanun değişikliği ile satılması öngörülen taşınmazlardan Sağlık Bakanlığının kullanımındaki taşınmazların hukuki konumu, tabi olacağı hukuki koruma ve kuralların belirsiz olduğunu, bu nedenle bunların yasa'da açıkça gösterilmesi gerektiğini, bu durum anayasa'nın 2. ve 7 nci maddelerine aykırı olduğunu" belirtmiştir. <http://www.anayasa.gov.tr/index>. Erişim Tarihi;15/01/2013.

41 Bkz. Anayasa Mahkemesinin "yasama yetkisinin devredilmezliği" ilkesi ile ilgili benzer bazı kararları; 16/02/2012 tarih, 2011/35 Esas, 2012/323 Karar, 25/02//2010 tarih, 2008/38 Esas, 2010/39 sayılı Karar,01/03/2006 tarih, 2005/108 Esas, 2006/35 Karar, 06/10/1993 tarih, 1993/32 Esas, 1993/32 kararlardır.

alınabilecek hallerde komite oybirliğiyle başvurunun kabul edilmezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verebilmektedir. Ayrıca davanın temelini teşkil eden sorun, Sözleşme veya Protokollerin uygulanması veya yorumlanması ile ilgili olup, zaten Mahkeme'nin yerleşmiş içtihadına ilişkin ise, Mahkeme davayı kabul edebilir bulabilir ve aynı anda davanın esasına ilişkin karar verebilir. Bu kararlar kesindir. Dolayısıyla, Komitede yer alan üç hâkimin oybirliği ile davanın yerleşik içtihadı konu olduğu dikkate alınarak ve kesin olarak karar verilmektedir.

AİHM uygulamasında, Sözleşme'nin uygulanması suretiyle Büyük Daire ve Dairelerce verilen kararlar daha sonra yapılacak başvuruların incelenmesi ve karar verilmesinde Daireleri sözleşmenin yorumlanması anlamında bağlayıcı olmaktadır. Ülkemizin de benimsediği Kara Avrupası hukuk sistemlerinde ise yazılı hukuk kaynaklarının uygulanması ve yorumlanmasında çıkan ve tekrarlanan sorunlar yüksek mahkemelerce İctihadı Birleştirme Kararı (İBK) ile çözüme kavuşturulmadıkça mahkemelerin kararları birbirini bağlayıcı nitelikte değildir. Bu nedenle Mahkeme'nin yerleşik içtihat uygulaması ülkemizdeki uygulamadan farklıdır. AİHM'ye göre yerleşik içtihat kavramı kısaca üç kişilik komite tarafından tutarlı bir şekilde daha az önemli olan ve tekrarlayan alanlarda izlenen uygulamalar olarak ifade edilebilir.

Ülkemize karşı kabul edilen ihlal kararlarının ağırlıklı kısmı Mahkeme'nin "yerleşik içtihat başvuruları" olarak nitelendirdiği alanlarla ilgilidir.⁴² Başka bir anlatımla, bu alanlarda Mahkeme, yargısal anlamda yeni bir belirleme yapmamakta, daha önce saptadığı ihlalin bir benzerine önündeki bir davada yeniden hükmetmektedir.

Türkiye'ye karşı "yerleşik içtihat davaları" dediğimiz davalarla ilgili konuların en önemlileri; dava süreleri, tutukluluk süreleri, yargı kararlarının icra edilememesi ya da geç icra edilmesi, askerlerin askeri mevzuatla düzenlenen oda hapsi, Cumhuriyet savcısının görüşünün tebliğ edilmemesi nedeniyle açılan davalar ile yeni Kamulaştırma Kanununda kamulaştırma sonrasında tazminatın gecikmesi halinde faiz verilememesi ve henüz AİHM tarafından tasnif edilmemiş farklı konulara ilişkin, bankacılık mevzuatı, mülkiyet hakkı sorunları ve benzeri konularla ilgili davalardır.

AİHM'de bu tarz davaların çözümünde, üç temel yöntem uygulanmaktadır. Birincisi "pilot karar" denilen usulüdür. Bu yöntem, dava süresi ile ilgili başvurularda

⁴² Bu alanda Mahkeme önünde yaklaşık 7 500'den fazla başvuru bulunmaktadır.

uygulanmış ve bu konudaki davalar durdurulmuştur. İkincisi; iç hukukta geriye dönük olarak bir yolun kurulmasıdır. Üçüncüsü ise; “dostane çözüm”⁴³ veya “tek yanlı beyanla”⁴⁴ davaların çözümlenmesi yöntemidir. Bu usul özellikle tutukluluk ve davaların uzun sürmesine ilişkin başvurularda sıklıkla kullanılmaktadır.

2010 yılında yürürlüğe giren 14 No’lu Protokol ile AİHM’de üç hâkimden oluşan komitelere yargılama yapma yetkisi verilmiştir. AİHS’nin 28. maddesine göre, yeniden incelemeye gerek olmaksızın karar alınabilecek hallerde komite oybirliğiyle başvurunun kabul edilmezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verebilir. Dolayısıyla, Komite görev alanında olmayan konularla ilgili olarak ileride Bakanlar Kurulunca Komisyona yetki verilmesi söz konusu olamayacaktır. Zira böyle bir yetkilendirme yapılırsa dahi Komisyon tarafından istenildiği kadar tazminat verilsin başvuranın mağduriyetinin tam olarak giderilemediği önemli alanlarda bu yol, AİHM tarafından etkin kabul edilmeyecektir. Görüldüğü üzere, Bakanlar Kuruluna sınırları belirsiz bir alan bırakılmamış olup, Kanunun kapsamının genişletilmesi her iki unsurun bir arada bulunmasına bağlanmıştır.

Ayrıca; mevcut uygulamada zaten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 39. maddesi uyarınca, yerleşik içtihat konusu dosyaların çoğunda dostane çözüm yoluna gidildiği, Kanunla getirilen sistemin, aslında AİHS’nin iç hukukumuza yansıtılmasından ibaret olduğu, bu şekilde AİHM tarafından herhangi bir ihlal kararı verilmeden ihtilafın çözüme kavuşturulmuş olacağı belirtilmiştir.⁴⁵

Öte yandan, Bakanlar Kurulunun kararları yargı denetiminden muaf olmayıp, 2575 sayılı Danıştay Kanununun 24. maddesi gereğince Kanunda öngörülen Kararlara karşı idari yargı yoluna gidilebilmektedir.

43 Dostane çözüm, tarafların başvurunun görülmesine son vermek yönündeki anlaşmasıdır. Başvurucu ve ilgili devlet, birbirlerini karşı karşıya getiren uyuşmazlığı sona erdirmek için anlaşabilirler ve bu uzlaşma genellikle başvurucuya bir miktar para ödenmesi tarzında şekillenmektedir. Mahkeme, dostane çözümün gerçekleşme şartlarını inceledikten sonra, eğer insan haklarına saygının başvurunun incelenmesinin devamını gerektirdiğini düşünmezse, davayı kayıttan düşürmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: 50 Soruda AİHM, s.8. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/A6FDF170-5DA0-4F25-8017-8D49A83681F0/0/50Questions_TUR.pdf. Erişim Tarihi 20/01/2013.

44 Tek taraflı beyan; AİHM önünde görülmekte olan davalarla ilgili olarak hükümetin dostane çözüm girişimleri sonuç bulamaması veya ortaya konan sorunun çözüme kavuşması amacıyla tek taraflı deklarasyon metni düzenleme isteğini AİHM’nin bilgi ve kabulüne sunması ve bu surette AİHS’nin 37. maddesi uyarınca davanın kayıttan düşürülmesi talebinde bulunulması ve Mahkemenin bunu uygun bulması ve uyuşmazlığın bu suretle çözüme kavuşturulmasıdır. AİHM bu amaçla, deklarasyon beyanını özellikle Tahsin Acar kararı ışığında yerleşik içtihadından ileri gelen ilkeler doğrultusunda irdelemektedir.(Bkz. Tahsin Acar-Türkiye (öninceleme) no: 26307/95; Van Houten-Hollanda (kayıttan düşme), no: 25149/03, İsveç nakliye çalışanları sendikası-İsveç (kayıttan düşme) no: 53507/99, 18 Temmuz 2006; Kalanyos vd.-Romanya no: 57884/00, 26 Nisan 2007; WAZA Spolka zo.o.c.-Polonya no: 11602/02, 26 Haziran 2007; Stark vd.-Finlandiya (kayıttan düşme), no: 39559/02, 9 Ekim 2007; Gloria- Nouvella Wachmann-Gugui-Romanya, başvuru no: 37161/06, 11 Mayıs 2010; ve İlyas Karal-Türkiye, başvuru no: 44655/09, 29 Mart 2011). <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/652-08.pdf>. Erişim Tarihi 20/01/2013.

45 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları. s.6.

Bakanlar Kurulu'na yetki veren bu hükmün amacı, AİHM'ye başvurulmasını engellemeye yönelik bir düzenleme olmayıp, AİHM önünde bulunan ancak şu anda Kanun kapsamında yer almayan başvurular için geçerli olacaktır. Kanunun hükmü incelendiğinde de bu hususun açık olduğu görülecektir. Bu hüküm ile AİHM tarafından sonraki yıllarda, ülkemiz hakkındaki başvurular neticesinde yukarıda belirtilen konularda yoğunlaşan ve yerleşik içtihadı konu olabilecek sorunlar yönünden de Bakanlar Kurulu kararıyla komisyonun yetkili kılınmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.

TBMM'de Adalet Komisyonu ve Genel Kurul görüşmeleri sırasında Bakanlar Kuruluna verilen kapsamın genişletilmesi yetkisinin ülkemizde son yıllarda sıkça tartışılan ve önemli bir sorun olarak gündeme getirilen "uzun tutukluluk" konusunun da kapsama alınıp alınmayacağı hususu tartışılmıştır.

Bakanlar Kuruluna verilen bu yetkinin "uzun tutukluluk" konusunun da kapsama alınıp alınmayacağı hususu birkaç yönden ele alınıp incelenmesi gerekecektir. Öncelikle Kurulan Komisyonun etkinliği AİHM tarafından kabul edildikten sonra diğer hususların da kapsama alınıp alınmayacağı hususu Bakanlar Kurulunca değerlendirilecektir.

Kanunun 9. maddesinde Komisyonun yetkisinin 23/9/2012 tarihinden önceki başvurular hakkında uygulanacağı düzenlenmektedir. Fakat ikinci fıkrasında Bakanlar Kuruluna bu sürenin ileri bir tarihe kadar uzatılması konusunda yetki verilmektedir. Bakanlar Kuruluna bu Kanunla verilen kapsam ve süre konusundaki geniş yetki dikkate alındığında AİHM önündeki başvurular hakkında belli konularda yoğunlaşan ve yerleşik içtihadı konu olabilecek başta uzun tutukluluk konusu da olmak üzere bu alanın oldukça genişleyebileceğini söyleyebiliriz.

B-Süre Bakımından Kapsamı

Kanunla kurulan iç hukuk yolunun hangi başvurular hakkında uygulanacağı 2. maddeyle belirlenmiş ve açıkça ifade edilmiştir. Fakat Kanunla belirlenen bu kapsamda kalan başvurular belli bir tarihte sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama 23 Eylül 2012 tarihi itibarıyla AİHM'ye yapılmış ve halen derdest başvurularla sınırlı tutulmuştur. Bu tarihin kanun koyucunun bilinçli bir tercihi olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu tarih aynı zamanda Anayasa Mahkemesindeki bireysel başvuruların başlayacağı tarihtir. Bu tarihten sonra artık başvurular Anayasa Mahkemesine yapılabilecektir.

Ayrıca ihtiyaç duyulması halinde, bu iç hukuk yolundan yararlanılabilmesi amacıyla Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kuruluna bu süreyi uzatma yetkisi de verilmiştir.

C- Kanunun Kapsamı Dışındaki Başvurular

Kanunun 2. maddesinin üçüncü fıkrasında Kanunun kapsamı dışında kalan başvurular belirlenmiştir. İdari nitelikteki soruşturmalardan kaynaklanan başvuruların Kanunun kapsamına girmeyeceği belirtilmektedir.

İdarenin iç işleyişine ilişkin mevzuatla belirlenen kurallara aykırı eylem ve işlemleri görülen memurun idari, hukuki, mali ve cezai sorumluluk durumunun ortaya çıkarılması için idare tarafından yapılan araştırma ve inceleme işlemine idari soruşturma denir. İdari soruşturma, İdarenin takdiriyle yapılan, idarenin iç işleyişiyle ilgili, idari bir incelemedir.⁴⁶ İdari soruşturma kavramı görüldüğü gibi idari, hukuki, mali ve cezai sorumluluk kavramını ilgilendirmesi bakımından oldukça geniş bir alanı ifade etmek için kullanılmaktadır.

İdari soruşturma denilince genellikle memur disiplin hukuku ve disiplin cezaları akla gelmektedir. Kamu görevlileri disiplin hukuku kavramı içerisinde memurların devlet memurluğu statüsünü düzenleyen kurallara, kurumun düzenini bozucu aykırı eylemlerine “disiplin suçu”, bu fiillere uygulanan idari yaptırıma ise “disiplin cezası” denilmektedir. Disiplin suçu nedeniyle memur hakkında yürütülen soruşturmaya ise “disiplin soruşturması” denmektedir.⁴⁷ Disiplin suçunu gerektiren eylem aynı zamanda ceza kanunları bakımından suç sayılan ve adli yaptırımı gerektiren bir fiil olabilir. Bu durumda memur hakkında hem disiplin soruşturması hem de adli soruşturma yürütülebilir.

Kanunun kapsamı dışında kalan buradaki idari nitelikteki soruşturmalar, aynı zamanda disiplin hukukunu ilgilendiren fakat bunun dışındaki alanı da kapsayan idari, hukuki, mali ve adli yargı alanı dışındaki cezai sorumluluğa konu idare tarafından yapılan araştırma ve inceleme işlemlerini ifade etmektedir.

V- TAZMİNAT KOMİSYONU VE KOMİSYONUN ÇALIŞMA ESASLARI

A-Komisyonun Hukuki Niteliği

46 SÖKMEN Uğur; Kamu İdaresinde Soruşturma Kovuşturma, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No.2009/400, Ankara 2009, s.2

47 GÖZÜBÜYÜK A.Şeref/TAN Turgut; İdare Hukuku, Cilt 1, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2010, ; s.1063 vd. AKYILMAZ Bahtiyar/SEZGİNER Murat/KAYA Cemil; Türk İdare Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009, s.586. GÖZLER Kemal; İdare Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, Güncelleştirilmiş 8.Baskı Eylül 2009. s.657vd.

Komisyon Adalet Bakanlığında çalışan hâkim ve savcılar arasından Adalet Bakanı tarafından atanacak dört kişi ile Maliye Bakanı tarafından Maliye Bakanlığı personeli arasından atanacak bir kişiden oluşacaktır.⁴⁸

Komisyonun bu şekilde oluşumu Komisyonun idari bir kurul mu, yoksa yargısal faaliyet icra eden kendine özgü "ad hoc" komite mi olduğu sorularını akla getirebilir. Kanunun tümü incelendiğinde Komisyonun idari bir kurul şeklinde çalışmalarını yürüteceği anlaşılmaktadır. Komisyonun başvuruları inceleme süreci ve uygulayacağı usulün idari nitelikte olduğu ve kararlarının idari yargı denetimine tabi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Komisyonun görevinin adli bir görev olmadığı; idari bir görev olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁴⁹

Öte yandan Kanunun hazırlanış amacı ve yasalaşma süreci incelendiğinde, kurulacak Komisyon aracılığıyla makul sürede sonuçlandırılmayan soruşturma ve yargılamalar ve mahkeme kararlarının gerektiği şekilde yerine getirilmemesinden dolayı vatandaşlarımız tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış başvuruların tazminat ödenmek suretiyle bir an önce haklarını almalarının sağlanarak başvuruların en kısa zamanda çözüme kavuşturulması suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihatları doğrultusunda Ülkemiz aleyhine verdiği ihlal kararlarının en aza indirilerek ve bu suretle AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilebilecek ihlal sayılarının da azaltılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.⁵⁰

İhlal sayılarının önlenmesi yanında bu durumun Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde ülkemiz aleyhinde verilmiş ve icra edilmeyi bekleyen karar sayısının artışını da önleyici bir adım olacağı, zira bu şekilde sonuçlandırılacak başvuruların Bakanlar Komitesi gündemine gelmeyeceği, ayrıca Ülkemizin uluslararası alanda insan haklarına saygı konusunda özensiz olduğu şeklindeki algının önüne geçilebilmesinin hedeflendiği amaçlandığı ifade edilmiştir.⁵¹

Tasarının Adalet Komisyonu görüşmeleri sırasında bu başvuruların, Komisyon yerine yargısal faaliyetlerine devam eden mahkemelerce veya idari yargıyı ilgilendiren konularda Danıştay, adli yargıyı ilgilendiren konularda ise Yargıtay'ın ilgili

48 Madde 4.

49 Adalet Komisyonununun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.6.

50 Adalet Komisyonununun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.8 vd.

51 Adalet Komisyonununun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.7.

daiireleri tarafından görölmesi veya buralarda oluşturulacak ayrı kurullar tarafından bakılarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağı savunulmuştur.⁵²

Bu düzenleme yargısal bir makam veya merci olmayan Komisyonun⁵³, yargısal faaliyet yürüten ve mahkemelerin verdiği kararları denetleme mercii olan yüksek yargının verdiği kararların denetimi olarak yorumlanabilecektir. Bu durumda yargısal makam olmayan bir Komisyonun yargı makamlarının kararlarını denetlemesi durumunda adil yargılanma ilkesinin ihlali olmak üzere farklı hukuki tartışmalar gündeme gelebilecektir. Bu görevin Komisyon yerine ilgili yüksek yargı organlarına verilmesi durumunda AİHM tarafından etkili iç hukuk yolunun oluşturulmadığı kararı ile muhatap olma sonucu kuvvetle muhtemel ortaya çıkabilecektir. En başta mevcut usul hükümlerinin bu tür uyuşmazlıklarda uygulanması mümkün olmadığından ayrı bir usul kanununa ihtiyaç duyulacağı ve mahkemelerce yapılması gerekecek bu usul işlemlerinin başvuruların çözüme kavuşturulması sürecini uzatarak hedeflenen amaçlardan uzaklaşılmasına neden olabileceği ihtimalinin çok yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, yüksek mahkemelerin çalışma usulü dikkate alındığında birbirine benzer hukuki olaylarda farklı daireler arasında veya adli ve idari yargı alanında çok farklı kararların verilebildiği gerçeği bu varsayımı destekleyici niteliktedir. Ayrıca başvuru prosedürünün uzun ve karmaşık usul işlemlerinden oluşması yerine, başvuruların pratik ve hızlı yürüyen bir sistem içinde çözüme kavuşturulmasının gerektiği, bu maksatla sade ve çözüme odaklı bir başvuru ve inceleme süreci öngörölmüş olmasının yerinde olduğu söylenebilir.

Tazminat komisyonunun etkin bir şekilde çalışması, vatandaşların bir an önce haklarını elde etmeleri için Komisyon idari kurul olarak yapılandırılmıştır. İtalya'da Pinto Kanunu ile uzun yargılamalara ilişkin başvuruları inceleme yetkisi yargı mercilerine verilmişti. İtalya'da kurulan bu sistem, yargılamalar makul sürelerde bitirilemediği ve verilen tazminatların AİHM kriterlerine uygun olmaması sebebiyle AİHM tarafından etkili iç hukuk yolu olarak görölmemiştir. Bu nedenle İtalya ihlal kararlarına tekrar konu olmuştur. Aynı durumun bizim ölkemiz bakımından AİHM nezdinde yaşanmaması, hızlı ve etkin bir şekilde başvuruların sonuçlandırılması için kararları yargı denetimine açık idari kurul şeklinde çalışan bir Komisyonun daha yerinde olduğu söylenebilir.

52 Adalet Komisyonunun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.46 vd.

53 Yapılan bu işin bir yargılama faaliyeti olmadığı, vatandaşın mağduriyetinin Komisyon marifetiyle daha hızlı ve ucuz karşılanması amaçlandığı belirtilmiştir. Bkz. Taraf Gazetesi, Vatan Gazetesi, Birgün Gazetesi 11/1/2013.

Nitekim, yargısal güvencenin sağlanabilmesi için Komisyon kararlarına karşı Ankara Bölge İdare Mahkemesine itiraz imkânı getirilmiş, bu itirazların öncelikli işlerden sayılarak üç ay içinde karara bağlanacağı⁵⁴ hükmüne yer verilerek itiraz sürecinin de hızlı bir şekilde sonuçlanmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.

B- Komisyonun Oluşumu

Komisyon Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında çalışan hâkim ve savcılar arasından Adalet Bakanı tarafından atanacak dört kişi ile Maliye Bakanı tarafından Maliye Bakanlığı personeli arasından atanacak bir kişiden oluşan ve Başkanı bu üyeler arasından Adalet Bakanı tarafından seçilen toplam beş kişilik idari bir Komisyondur.

Komisyonunda, sadece Adalet Bakanlığında görev yapan hakimlerin komisyon üyesi olarak atanacağı, Yargıtay ve Danıştay ile barolardan hatta sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin de üye olarak bulunması gerektiği, bu şekilde çoğulculuğun sağlanmadığı bir komisyonun adil yargılanma hakkına ilişkin teminatları sağlamayacağı hususu Adalet Komisyonunda gündeme gelmiştir.⁵⁵

Ancak ilgili hüküm incelendiğinde, Komisyon üyelerinin tam zamanlı ve yaklaşık 2 yıla yayılan bir zaman diliminde yapılan müracaatları ele alacağı ve sonuçlandıracağı ve tüm müracaatlar sonuçlandırılıncaya kadar başka bir görev almalarının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu görevliler için herhangi bir ek ödeme ya da huzur hakkı da öngörülmemiştir.

Adalet Komisyonunda yapılan tartışmalar sırasında ayrıca Komisyonunda görev alanların daha önceki görevlerinde hak ettikleri maaşları dışında başkaca bir ücret alamamaları ve hazineye ek maliyet getirmediği, ayrıca Komisyonun sekretarya hizmetlerinin de Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmesi öngörülerek Komisyonun bütçeye yük getirmemesinin tercih edildiğinin hedeflendiği, bu nedenlerle, kurulacak Komisyonunda, Türkiye Barolar Birliği ve sivil toplum kuruluşlarından temsilci görevlendirilmesine yönelik düzenlemelere yer verilemediği belirtilmiştir.

Kanaatimce Komisyonun kuruluşu çalışma esasları ve kararlarına karşı yargı denetiminin açık olması, ayrıca Adalet Bakanlığında çalışan ve hâkimlik teminatına sahip kişilerden oluşacak olması nedenleriyle Komisyonun AİHS'nin 6. maddesinde

54 Madde 7.

55 Adalet Komisyonununun 31 Ekim 2012 tarihli oturuma ait tutanakları, s.47 vd.

belirtilen teminatları gerçekleştirebilecek uygun bir yapılanma olduğu söylenebilir. Öte yandan Kanundaki yapılanma şu an için bu şekilde olsa da Komisyonun işleyişi, iş ve işlemleri zaman içerisinde AİHS ve AİHM kriterleri bakımından sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulabilecektir.

C-Komisyonun Çalışma Esasları

Komisyon, üyelerin salt çoğunluğu ile toplanıp, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verecektir. Kamu kurum ve kuruluşları ile yargı mercileri, Komisyonun görevi kapsamında ihtiyaç duyduğu her türlü bilgi ve belgeyi gecikmeksizin Komisyona göndereceği ve Komisyonun sekretarya hizmetlerinin Adalet Bakanlığı tarafından yürütüleceği düzenlenmiştir.⁵⁶

Burada amaç, toplantıları yaparken ve kararları alırken, başvuru ile ilgili tüm belge ve bilgilerin en kısa zamanda temin edilmesi suretiyle başvuruların seri, hızlı ve gecikmeye meydan vermeyecek şekilde sonuçlandırılmasıdır.

Düzenlemede bu bilgi ve belgelerin gecikmesi halinde, bunların gecikmesine sebep olan veya bu belgeleri göndermeyenler hakkında uygulanacak yaptırıma ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Bu ihmal ve gecikmeden sorumlu kamu görevlileri hakkında genel hükümler uyarınca her zaman adli ve idari soruşturma yapılması mümkün olabilir.

VI- TAZMİNAT KOMİSYONUNA MÜRACATA İLİŞKİN ESAS VE USULLER

A-Müracaat Usulü ve Süresi

Komisyona müracaatın, AİHM'ye yapılan başvuru tarihini gösteren belge, AİHM'ye sunulan başvuru formu ve diğer ilgili bilgi ve belgelerle birlikte, müracaat edenin açık kimlik bilgilerini içeren imzalı bir dilekçeyle yapılması öngörülmektedir.⁵⁷

Komisyona müracaat için iki farklı süre öngörülmüştür. İlk olarak, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı aylık bir başvuru süresi belirlenmiştir. Buna göre, Kanunun yürürlüğe girdiği tarih olan 19/1/2013 tarihinden itibaren altı ay içinde yani 19/7/2013 tarihine kadar başvuruların Komisyona müracaat etmeleri gerekmektedir. İkinci olarak, bu süre içinde Komisyona müracaatta bulunmayan kişilere, AİHM'nin

⁵⁶ Madde 4.

⁵⁷ Madde 5.

başvuruları hakkında vermiş olduğu kabul edilemezlik kararının kendilerine tebliğinden itibaren bir ay içinde müracaat etme imkânı tanınmaktadır.

Öte yandan, Bakanlar Kurulu Kararıyla Kanunun kapsamının genişletilmesi veya sürenin uzatılması durumunda, altı ay içinde kullanılabilecek yeni bir müracaat süresi olduğu söylenebilir.

Başvuranlara gerekli kolaylığın sağlanması amacıyla, müracaatların Cumhuriyet başsavcılıkları aracılığıyla da yapılması imkânı öngörülmektedir. Cumhuriyet başsavcılıklarının, kendilerine yapılan müracaat evrakını derhal kurulacak olan Komisyona göndermeleri gerekmektedir. Olası hak kayıplarının önüne geçilmesi amacıyla, Cumhuriyet başsavcılıklarına yapılan müracaat tarihi, Komisyona müracaat tarihi olarak kabul edilecektir.

Ayrıca müracaatlara ilişkin düzenlenecek kâğıtlar damga vergisinden, yapılacak işlemlerin de harçlardan müstesna olduğu düzenlenmiştir. Bu düzenleme yerinde bir düzenleme olmuştur. Çünkü, Komisyona yapılacak müracaatlardan ücret alınmaması hususu, zaten yargılamalar nedeniyle mağdur olmuş bir kişiye ekonomik anlamda ek bir mağduriyet veya başka bir deyişle ek bir külfet yüklenmemesi adalete erişim ve etkin ve seri iç hukuk yolu öngörülmesi mantığına da uygun bir düzenlemedir.

B-Müracaatın Reddi

Komisyon kendisine yapılacak müracaatları öncelikle yapacağı ön inceleme sonucunda; müracaat konusu başvurunun, AİHM'ce öngörülen iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu dışındaki diğer kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığını, Komisyona süresinde müracaat edilmediğini, müracaat edenin hukuki menfaati olmadığını, müracaatın Kanun kapsamına girmediğine ilişkin ön koşulları taşıyıp taşımadığını değerlendirerek bu durumu tespit etmesi halinde, müracaatın esasına girmeksizin ret kararı verecektir.⁵⁸

C-Komisyonun Müracaat Hakkındaki Kararı

Maddenin birinci fıkrasında, Komisyonun kendisine yapılan müracaatlar hakkında karar verme süresi düzenlenmiştir. Komisyona, müracaat hakkında dokuz ay içinde karar verme zorunluluğu getirilerek, müracaatların kısa sürede sonuçlandırılması amaçlanmıştır. Komisyon müracaatları karara bağlarken ve

58 Madde 6.

tazminat miktarını belirlerken, AİHM'nin emsal kararlarını dikkate alarak kararlarını gerekçeli olarak verecektir. Dolayısıyla Komisyon için bu değerlendirmelerinde esas alınacak kriterler AİHM'nin bu konulardaki kriterleri olacaktır. Aksi takdirde AİHM kriterlerine uymayan kararlar neticesinde AİHM, kurulan iç hukuk yolunun etkin olmadığına karar verebilecek, bu suretle Kanun ve Kanunla kurulan Komisyonun işlevsiz ve etkisiz hale gelebilme durumu söz konusu olabilecektir.

D-Komisyon Kararlarına İtiraz ve Kararın Kesinleşmesi

Kanunun 7. maddesinin üçüncü fıkrasında, Komisyon kararlarına karşı başvurulabilecek olan kanun yolu ve bunun süresi düzenlenmiştir. Buna göre; Komisyon kararı başvuran tarafından yerinde görülmezse bu karara karşı tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Komisyon aracılığıyla Ankara Bölge İdare Mahkemesine itiraz edilebilecektir. Yapılacak olan itirazın kısa sürede sonuçlandırılabilmesi için, itiraz dilekçesinin müracaata ilişkin diğer tüm belgelerle birlikte derhal itiraz merciine gönderileceği ve itirazın öncelikli işlerden olduğu belirtilerek Mahkemece işin esasına girilerek üç ay içinde karara bağlanarak sonuçlandırılmasının emredici surette düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Komisyonca yapılan müracaat sonucunda Komisyonun kararlarının iki şekilde kesinleşeceği söylenebilir. Birincisi, Komisyon kararı müracaat eden tarafından olumlu kabul edilecek ve itiraz yoluna başvurmaması nedeniyle kesinleşmiş olacaktır. İkincisi ise, müracaat eden şayet Komisyon kararını yerinde görmeyip bu karara karşı tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Ankara Bölge İdare Mahkemesine itiraz ederse Mahkemenin vereceği kesin karar başvurusu sonuçlandıracaktır.

Bu düzenleme, Komisyonun kuruluşu ve işleyişi, yerinde görülmeyen Komisyon kararlarına karşı itiraz ve bu itirazın öncelikli işlerden sayılarak üç ay içinde karara bağlanacağı, eğer Komisyon kararı Mahkemece yerinde görülmezse Bölge İdare Mahkemesi tarafından işin esasının karara bağlanacağı ve Bölge İdare Mahkemesi tarafından verilen bu kararın kesin olduğu hükme bağlanarak, sürecin daha fazla uzamasının önlenmesi, itiraz sürecinin de hızlı bir şekilde sonuçlanması bu nedenlerle yargısal güvencenin mümkün olduğunca sağlanabilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Bölge İdare Mahkemesi tarafından işin esası karara bağlanacağı ve Bölge İdare Mahkemesi tarafından verilen bu kararın kesin olduğu hükme

bağlanmış ise de kural olarak bu karara karşı da AİHM'ye başvuru imkanının bulunduğu açıktır. AİHM bu kararı, AİHM içtihatlarını ve kriterlerini taşıyıp taşımadığı yönlerinden inceleyecek ve başvuruyu değerlendirerek bir sonuca ulaşabilecektir.

E-Komisyon Kararlarının Adli ve İdari Mercilere Bildirimi

Komisyonun yapılan müracaat sonucunda Komisyonun kesinleşen kararlarının bir örneğinin müracaata konu işlemin yapıldığı adli veya idari mercie gönderileceği belirtilmiştir.

Kanaatimce, gönderilecek bu kararlar AİHM'ye başvuran hakkında Türkiye'de mahkemeler tarafından verilmiş ve kesinleşmiş kararlardır. Müracaata konu işlemin yapıldığı adli veya idari mercie gönderilen bu kararlar, bu merciler bakımından yeniden bir işlem tesisi gerektirmeyen, başvuruya konu işlemlerinin AİHM içtihatları uyarınca hukuka aykırılığının tespitinin bildirimi anlamına gelmektedir.

8. maddenin ikinci fıkrasında müracaata konu işlem henüz sonuçlandırılmamışsa ilgili adli veya idari merci tarafından bu işlemin ivedilikle sonuçlandırılması hususu düzenlenmiştir. Buradaki müracaat ve müracaata konu ve henüz sonuçlandırılmayan işlemle AİHM ve Komisyonun yapılan başvuru ve müracaatı ve bunlara konu işlemi yani her ikisini de kapsamaktadır. Henüz sonuçlandırılmayan işlem ise, kendisi hakkında adli ve idari merciler tarafından yapılan işlem neticesinde, AİHM, Komisyonun başvuru, Komisyonun ve Ankara Bölge İdare Mahkemesine itirazı neticesinde Mahkemenin vereceği kesin karar sürecinde hakkındaki idari ve adli işlemi ifade etmektedir. Başka bir deyişle tüm bu süreçte konu işlem henüz kesinleşmemiştir ve müracaat eden kişi hakkında etkileri halen devam etmektedir. İşte maddedeki bu düzenleme müracaata konu, henüz adli veya idari merci tarafından sonuçlandırılmayan bu işlemin, kesinleşen bu karar neticesinde artık ilgili adli veya idari merci tarafından ivedilikle müracaat edenin lehine olacak şekilde sonuçlandırılması anlamına gelmektedir.

F-Tazminatın Ödenmesi ve Süresi

Komisyon veya itiraz üzerine Bölge İdare Mahkemesi tarafından işin esasına girilerek ödenmesine karar verilen tazminatın, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olmak üzere Adalet Bakanlığı

tarafından ödenmesi gerekecektir.⁵⁹ Böylece aslında, idareye herhangi bir takdir hakkı bırakılmayarak, ödenmesine karar verilen tazminatın mutlaka 3 ay içinde ödenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kanunda düzenlenen emredici bu hükme rağmen hükmedilen tazminatın 3 ay içerisinde ödenmemesi veya ödemenin gecikmesi halinde ne olacağı hususu açıkça düzenlenmemiştir. Bu hükümlere rağmen tazminatın hiç ödenmemesi veya süresi içinde ödenmemesi halinde, ilgili kişilerin genel hükümler doğrultusunda başvuru hakları bulunmakta olup, ödemeyi yapmayan görevlileri açısından adli ve idari soruşturma açılması gündeme gelebilecektir. Ödemenin gecikmesi durumunda ise müracaat sahibi genel hükümler uyarınca her zaman faiz talep edebilecektir.⁶⁰

SONUÇ

6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanunla, insan hakları ihlallerinin veya başka bir ifadeyle AİHM önünde bulunan ülkemiz aleyhindeki başvuruların etkin bir iç hukuk yolu ile sonuçlandırılması imkanı getirilmektedir.; Getirilen bu sistem ile, daha önce hukuk sistemimizde bulunmayan ancak AİHM önündeki yaklaşık on yedi bin başvurunun, "sui generis" veya "ad hoc" komisyon olarak nitelendirilebileceğimiz Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan ve sekreteryasını Bakanlığın yürüttüğü idari bir Komisyon tarafından çözüme kavuşturulması beklenmektedir.

Komisyonla başvurabilmek için 23 Eylül 2012 tarihinden önce Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma imkânı bulunmaması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine uzun yargılama iddiasıyla başvurmuş olmak şartı aranmaktadır. Komisyon, usulüne uygun yapılmış ve görev alanına giren başvuruları

59 Başbakanlıkça TBMM'ne gönderilen Tasarı'nın 7. maddesinin dördüncü fıkrasında; "Ödenmesine karar verilen tazminat, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde Maliye Bakanlığı tarafından ödenir. Üç ay içinde ödeme yapılmaması hâlinde, tazminat kanunî faiziyle birlikte ödenir." hükmü bulunmaktayken, Adalet Alt Komisyonundaki görüşmeler sırasında "Üç ay içinde ödeme yapılmaması hâlinde, tazminat kanunî faiziyle birlikte ödenir." cümlesi Tasarı'dan çıkarılmış ve ödemenin geç yapılmasının da mümkün olduğu şeklindeki yanlış bir algının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

60 Ödenecek tazminat nedeniyle rücu meselesinde 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun "Kişisel sorumluluk ve zarar" kenar başlığı ile düzenlenen 12 . maddesinin ikinci fıkrasında kamu görevlisinin kusur, ihmâl veya tedbirsizliği sonucu idare zarara uğratılmışsa, bu zararın ilgili memur tarafından rayiç bedeli üzerinden ödeneceği düzenlenmiş, "kişilerin uğradıkları zararlar" kenar başlığı ile düzenlenen 13 üncü maddesinin ikinci fıkrasında; işkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hakkında; ilgili Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklı olduğu hüküm altına alınmıştır. 6001 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun "Devletin sorumluluğu ve rücu" başlıklı 46 ncı maddesinin birinci fıkrasında hâkimlerin yargılama faaliyetinden dolayı aşağıdaki sebeplere dayanılarak Devlet aleyhine tazminat davası açılabilirliği belirtildikten sonra, üçüncü fıkrasında devletin ödediği tazminat nedeniyle, sorumlu hâkime ödeme tarihinden itibaren bir yıl içinde rücu edeceği belirtilmiştir. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 93/A Maddesinde hâkim ve savcılarının bir soruşturma, kovuşturma veya davayla ilgili olarak yaptıkları işlem, yürüttükleri faaliyet veya verdikleri her türlü kararlar nedeniyle ancak Devlet aleyhine tazminat davası açılabilirliği, aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise devletin ödediği tazminattan dolayı, tazminat davasına konu işlem, faaliyet veya kararlar ilgili olarak görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hâkim veya savcıya rücu edebileceği hüküm altına alınmıştır.

AİHM'nin yerleşik içtihatları ve tazminata ilişkin kriterleri çerçevesinde inceleyerek başvuruları haklı bulması halinde onlara uygun miktarda tazminat ödenmesine karar verecektir. Komisyona yapılan bu başvurunun ve neticesinde tazminat ödenmesine ilişkin verilen karar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde koruma altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki "makul sürede yargılanma hakkı"nın ihlali anlamına gelmektedir. İç hukukta oluşturulan ve etkin işleyeceği beklenen bu yeni sistemle bir taraftan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuran kişilere tazminat ödenerek onların mağduriyetinin bir an önce giderilmesi, diğer taraftan da AİHM önündeki ülkemize ilişkin binlerce davanın çok ciddi miktarda azaltılması ve uluslararası platformlardaki insan haklarının korunması açısından mevcut olumsuz algısının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Amaçlanan bu sistemin işleyişinin, AİHM'nin yerleşik içtihat ve tazminat esas ve miktarlarına ilişkin kriterlerini karşılamaması, başka bir deyişle Kanunla kurulan Komisyonun AİHM kriterlerine uymayan kararlarının ayrıca AİHM tarafından tespiti neticesinde kurulan iç hukuk yolunun etkin olmadığına AİHM tarafından karar verebilecektir. Arzu edilmeyen bu sonucun ortaya çıkması neticesinde Kanunun ve Kanunla kurulan Komisyonun işlevsiz ve etkisiz hale gelme durumu söz konusu olabilecektir.

Ayrıca yapılan bu ve son yıllarda insan hakları alanındaki düzenlemeler ile kanun koyucu; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle koruma altına alınan hakların ihlaline sebebiyet veren hususlarda değişiklik yapılarak insan haklarına saygı konusundaki aksaklıkların kendi iç hukukumuzda çözüme kavuşturulması ve yeni ihlal durumlarının ortaya çıkmasının önlenmesi iradesini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1- AKILLIOĞLU Tekin; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü Başvuru Bilgileri, İmaj Yayınevi, Ankara 2002.
- 2- AKYILMAZ Bahtiyar/SEZGİNER Murat/KAYA Cemil; Türk İdare Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2009.
- 3- BAKIRCI Hasan; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Üye Devletlerin Sözleşmeden Kaynaklanan Pozitif Yükümlülükleri, 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Uluslararası Sempozyum, 4 Aralık 2009 Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları No: 7, 2. Baskı.
- 4- BATUM Süheyl/YENİSEY Feridun/ERKUT Celal/İNCEOĞLU Sibel; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, TÜSİAD, Aralık 2003.
- 5- CASTEROT- AMBROİSE Coralie; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004.
- 6- CENGİZ Serkan, DEMİRAGH Fahrettin, ERGÜL Teoman, McBRIDGE Jeremy, TEZCAN Durmuş; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramlar, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Kasım 2008, Ankara.
- 7- ÇELİK Adem; Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2007.
- 8- DİNÇ Güney; Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği, Birinci Baskı, Mayıs 2006.
- 9- DOĞRU Osman, NALBANT Atilla; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar, 1.Cilt, T.C Yargıtay Başkanlığı, 2012, 1.Baskı.
- 10-DOĞRU Osman; Anayasa İle Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İç Tüzüğü, On iki Levha Yayıncılık, 1.Baskı İstanbul 2010.
- 11-EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa; 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi 2012.

- 12-GÖZÜBÜYÜK A.Şeref/TAN Turgut; İdare Hukuku, Cilt 1, Genel Esaslar, Güncelleştirilmiş 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2010.
- 13-GÖZLER Kemal; İdare Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, Güncelleştirilmiş 8.Baskı Eylül 2009.
- 14-KARTAL Bilal; Türkiye’de Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004.
- 15-NALBANT Atilla; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru, AIHM ve Türkiye II, Uluslar arası Sempozyum, 10 Aralık 2010, Ankara, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Yayın No:8.
- 16-ÖZBEY Özcan; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2005.
- 17-SÖKMEN Uğur; Kamu İdaresinde Soruşturma Kovuşturma, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No.2009/400, Ankara 2009.
- 18-TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oguz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 2004.
- 19-TÜRMEEN Rıza; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2004.
- 20-ÜNAL Şeref; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, TBMM Basımevi 2001-ANKARA.
- 21-Adalet Komisyonu Tutanakları, 31/12/2012, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
- 22- [http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs/Yargı Reformu Stratejisi.pdf](http://www.sgb.adalet.gov.tr/yrs/Yargı_Reformu_Stratejisi.pdf).
- 23-[http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013YiliButce](http://www.sgb.adalet.gov.tr/duyurular/2012/2013YiliButce_Konusmasi.pdf) Sunus
Konusmasi.pdf.
- 24-<http://www.coe.int/aboutCoe/index>
- 25-<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0793.pdf>.
- 26-<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/652-08.pdf>.

27-<http://www.inhak.adalet.gov.tr>.

28-Birgün Gazetesi 11/1/2013.

29-Taraf Gazetesi, 11/1/2013.

30-Vatan Gazetesi, 11/1/2013.